

ИСТОРИСКИ ЗАПИСИ

ОРГАН ИСТОРИСКОГ ДРУШТВА НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ ЦРНЕ ГОРЕ
Књига VII, свеска 4—6 Ц Е Т И Њ Е Април—Јуни 1951

Устанак и борбе у Цеклину у јулу 1941 године

Народ Цеклина је капитулацију старе Југославије примио са огорчењем, схватио је, као и читав наш народ, као националну несрећу и мимо свег нерасположења које је владало према старој Југославији и носиоцима власти у њој. Васпитан у духу борбе за слободу, народ је са презиром и гнушањем гледао на поступак капитулантске и избјегличке владе — капитулацију — и тај поступак сматрао недостојним, поступком који не мора и народ обавезивати. Али, мрски фашистички окупатор је био посјео нашу земљу. Припадници црних легија и карабињери су крстарили нашим селима и варошима. Окупација је била стварност.

Олош црногорског народа, шпијуни и шпијунчићи и издајници разне врсте почели су своју противнародну работу слугарења непријатељу. То је наговјештавало како ће изгледати „нови поредак“ који нашем народу припрема Мусолини преко својих фашистичких окупаторских банди. Народ је чекао нешто ново, нешто што ће измијенити ток ствари, а за то ново и какво има да буде то ново, налазио је одговор у дјелатности Комунистичке партије, у припремама које је она вршила за оружану борбу. Партија се спрема за борбу и њен углед је растао из дана у дан. Народ је прихватио линију Партије и прижељкивао ту борбу. У питању припрема, почетка и руковођења борбом, народ је добровољно прихватио руководећу улогу Партије, сматрајући да је она једино дорасла и способна за тако тежак задатак.

Тако партиска организација у Цеклину, која је бројила у вријеме капитулације старе Југославије 78 чланова са преко 100 чланова СКОЈ-а, имала је доста повољне услове за рад. Афирмисана као прекаљен и одан борац за интересе народа, ни на послу руковођења припремама за борбу против окупатора није имала нарочитих тешкоћа.

Окупација Црне Горе послије капитулације Југославије априла 1941 године, повјерена је италијанској дивизији »Messina«. Дивизија је у свом саставу имала: 93 и 94 пјешадиски пук, 2 артиљеријски пук, 108 легију „црних кошуља“, 106 батаљон граничне страже, 18 минобачачки батаљон и друге помоћне јединице. Поред ове дивизије у окупацији Црне Горе учествовао је и 11 мобилни батаљон краљевских карабињера, који је био организован на принцип у станица.

Дивизија »Messina« била је размјештена по свим мјестима Црне Горе, а њен штаб са приштапским дјеловима налазио се на Цетињу. Једанаести мобилни батаљон краљевских карабињера такође је био размјештен по свим мјестима Црне Горе, организујући карабињерске станице. —

Крајем маја и почетком јуна 1941 године, одлуком ПК КПЈ за Црну Гору, Боку и Санцак, формиран је револуционарни Војни комитет при ПК и мјесни војни комитети при сваком мјесном комитету Партије. Задатак војних комитета био је извођење војничких припрема за оружану борбу. Углавном те припреме састојале су се у организацији герилских одреда и њиховој обуци, прикупљању оружја и друге војничке опреме, њеном магационирању и чувању, у организацији санитарских курсева и обуци људства за ту службу, као и у осталим задацима у вези оружане борбе, напоскон у руковођењу борбом у устанку.

10 јула 1941 године ПК КПЈ за Црну Гору на свом састанку одлучио је да се са устанком отпочне 13 јула 1941 године. Одлука ПК КПЈ за Црну Гору била је благовремено пренијета на све партиске организације и герилске одреде.

Ситуација на територији Цеклина по донесеној одлуци о почетку устанка била је сљедећа:

На Цетињу се налазио штаб дивизије »Messina« са дјеловима 93 пјешадиског пука, 2 артиљеријског пука, дјеловима 11 мобилног батаљона краљевских карабињера, и приштапским јединицама;

На Ријеци Црнојевића налазило се 15—20 карабињера, који су организовали карабињерску станицу;

На Вир Пазару дјелови карабињера са нешто војске из састава дивизије »Messina«;

У Подгорици (Титоград) дјелови дивизије »Messina«.

Поред горе изнесеног, на Ријеци Црнојевића налазило се око 150 војника, вјероватно ојачана чета, из састава јединице која је била размјештена у Подгорици. Ова чета је ту била привремено стигла из Подгорице. Њен даљи пут није био познат, но тек послије Устанка установљено је, да је иста 12. VII. 1941 године била отпутовала за Вир Пазар.

Одлуке ПК КПЈ за Црну Гору, у вези припрема устанка и на територији Цеклина су нашле пуног оживотворења. Оформљен

је општински Војни комитет којим је руководио друг Јанко Лопичић. По његовом оформљењу, а уз помоћ партиских организација исти је одмах отпочео са припремама и до 13. VII. 1941 године успио је да организује, војнички обучи и наоружа сљедеће герилске одреде и то:

На територији Горњег Цеклина три герилска одреда. Један је обухватао Доњи Крај и Вукмировиће у чијем саставу је био 21 борац; други одред је обухватао заселак Горњи Крај и Лопичиће, јачине 23 борца и трећи герилски одред који је обухватао Стругаре и Доње Улиће, јачине од 15 бораца;

Ријечки Град, Мрацељи и Шинђон, један герилски одред, јачине 20 бораца;

Дујева, један герилски одред, јачине до 15 бораца;

Орујшта и Оћевићи, један герилски одред, јачине 10 бораца;

За Констадин и Јанковића Крши, један герилски одред, јачине од 17 бораца;

Метеризи и Добрска Жупа, један герилски одред, јачине од 15 бораца;

Метеризи, Чешљари, Пелеша, Пипери, један герилски одред јачине 12 бораца;

Горњи дио села Рваша, један герилски одред, јачине 15 бораца;

Доњи дио села Рваша и село Бобија, један герилски одред, јачине 16 бораца;

Село Друшићи и село Превлака, један герилски одред, јачине 20 бораца.

Село Додоши, Жабљак и Врањина, као и варошица Ријека Црнојевића нијесу имали герилске одреде оформљене као војне јединице.

Сљедствено одлукама ПК КПЈ за Црну Гору, о прикупљању оружја у заједничке магацине, и на територији Цеклина исто је било прикупљено у три магацина, од којих су два била у селу Метеризима, а један на Горњем Цеклину.

Одлуку ПК КПЈ за Црну Гору о датуму устанка, донесену 10. VII. 1941 године, партиско руководство и општински Војни комитет за територију Цеклина, на вријеме су добили и одмах су пришли њеном спровођењу у живот. Схватајући правилно свој задатак, руководство је упознавало све припаднике герилских одреда, преко њихових војних и партиских руководилаца са добијеним задатком и процјенивши правилно ситуацију донијето је и своју одлуку саобразно одлуци добијеној од надлежног војно-политичког руководства.

Одлука војно-политичког руководства територије Цеклина била је да се ослободи Ријека Црнојевића, у којој је, према подацима са којима се у том моменту располагало, било око 20 карабињера и 150 војника из састава неког пука дивизије »Messina«.

Поред горе изнесеног, Ријека Црнојевића је важна комуникациска тачка, кроз коју се укрштају путеви који воде од Подгорице, Цетиња, Бара и на тај начин служи за везу са свим крајевима Црне Горе; даље Ријека Црнојевића лежи на Скадарском Језеру и има везу преко Језера са Албанијом и Јадранским Морем. Поред тога, Ријека Црнојевића је политички и културни центар Цеклина и њему сусједних села.

Донијевши овакву одлуку руководство је детаљно обрадило и план за њено спровођење у живот и у исто вријеме све снаге на територији Цеклина добиле су и конкретне задатке.*)

Већи дио снага имао је задатак да директно напада Ријеку Црнојевића ради њеног ослобођења, а један дио снага имао је задатак, исто тако важан за само ослобођење Ријеке Црнојевића, да врши обезбјеђења на комуникацијама и то Подгорица — Ријека Црнојевића, Цетиње — Ријека Црнојевића, Ријека Црнојевића — Вир Пазар.

Ријеку Црнојевића одлучено је да нападну пет герилских одреда и то: одред из Горњег Цеклина (Доњег Краја и Вукмировића), са задатком да нападне Ријеку Црнојевића са положаја Ријечки Град, и да уз садјејство осталих одреда овлада варошицом.

Одред са Ријечког Града, Мрацеља и Шинђона имао је задатак да напада на Ријеку Црнојевића са положаја Јованов Бријег и да у садјејству са осталим одредима ослободи варошицу. Овај одред по ликвидацији непријатеља и коначном ослобођењу Ријеке Црнојевића, имао је задатак да организује ред у истој и да он буде у исто вријеме и посадна јединица која ће организовати све послове око нормалног живота у вароши, као и организацију помоћи и свега потребног за даље вођење борбе.

Одред из Ошевића и Орујшта имао је задатак да са правца Ошевића врши напад на Ријеку Црнојевића и да у исто вријеме онемогући извлачење непријатеља на правцу Цетиња, садјејствујући на тај начин са одредима, који су дјејствовали директно у вароши.

Одред из Дујеве и Липовика дијелом снага имао је задатак да напада на Ријеку Црнојевића са правца Липовика и да онемогућава непријатељу извлачење на правцу Вир Пазар.

Одред са Констадина — Јанковића Крши имао је задатак да дјејствује са положаја сјеверно и сјеверо-источно од Ријеке Црнојевића на правцу центра варошице са задатком да у садјејству са осталим одредима исту ослободи.

*) Ови задаци су детаљно разрађени на проширеном састанку Војног комитета, са руководиоцима одреда, одржаном 12 јула од 6 — 9 сати за Констадин у присуству друга Баја Секулића, инструктора ПК КПЈ Црне Горе за срез Цетиње.

Метеришки одред дјејствавао је са правца Шинђона са задатком да у садјејству са осталим снагама учествује у ослобођењу Ријеке, као и да онемогући непријатељу извлачење на правцу Подгорице.

• Војничко руковођење акцијом за ослобођење Ријеке Црнојевића било је повјерено другу Нику Јовићевићу, сада генерал-мајору ЈА и Јанку Лопичићу као политичком руководиоцу, који су обједињавали дјејство одреда предвиђених за ову акцију. Сви остали герилски одреди на територији Цеклина у току првог дана оружане борбе дјејствовали су самостално, као и одреди који су били ангажовани за ослобођење Ријеке Црнојевића, послије извршеног првог свог задатка.

Даље, одред са Горњег Цеклина (Стругари и Доњи Улићи), као и дио одреда из засеока Лопичића и Горњег Краја, имали су посјести положаје на међупростору Мекавац — Добрска Плоча са задатком да пресијеку комуникацију Цетиње — Ријека Црнојевића, тј. да исту путем рушења и подизањем барикада створе непролазном за непријатеља. Даље, ови одреди имали су задатак да сваки непријатељски напад од правца Цетиња према Ријеци Црнојевића онемогуће, обезбјеђујући на тај начин дјејство герилских одреда који су имали задатак ослобођења Ријеке. Ови одреди имали су задатак такође, да евентуалне дјелове непријатеља, који би се од правца Ријеке Црнојевића пробијали за Цетиње, онемогуће и униште.

Дио одреда са Горњег Цеклина (заселак Лопичићи, Горњи Крај) имао је посјети положаје у Кошћелама са задатком пресијецања комуникације Цетиње — Ријека Црнојевића. Даљи задатак свог дијела одреда био је да задржи и уништи непријатељске снаге које би се евентуално пробиле од правца Цетиња ка Ријеци Црнојевића, кроз положаје одреда на Добрској Плочи — Мекавацу, као и уништење дјелова непријатеља који би се покушали извући из гарнизона Ријеке Црнојевића у правцу Цетиња. Због важности ових положаја, као и релативно малих снага предвиђених за исте од стране руководства Цеклина, више војно и партиско руководство је предвидјело за ове положаје да се упути и један герилски одред са Љуботиња, што је руководство Љуботиња и урадило. Задатак тог Љуботињског одреда био је исти као и задатак дијела снага одреда из засеока Лопичића и Горњег Краја. Дјелови обадва одреда на положају Кошћелама имали су да тијесно садјејствују међусобно.

У Добрском Селу прије устанка није била организована никаква војничка јединица, предвиђена за учешће у прве моменте оружане борбе, па према томе на том терену нијесу биле ни предвиђене никакве војничке акције.

Дио одреда из Дујеве имао је да посједне положај на излазу из села у правцу Вир Пазара са задатком да онемогући неприја-

тељу интервенцију од стране Вир Пазара према Ријечи Црнојевића. Такође овај одред имао је задатак да непријатељске дјелове који се евентуално буду покушали пробити из блокаде са Ријеке, Црнојевића на том правцу, онемогући уништавајући их.

Одред из доњег јужног дијела села Рваша и Бобије посједа је положај у рејону Царева Лаза и исти је имао задатак да прекине комуникацију Подгорица — Ријека Црнојевића и да исту рушењем и постављањем барикада створи непролазну за непријатеља. Даље, овај одред главни задатак је имао да не дозволи непријатељским снагама да се пробију од правца Подгорице за Ријеку Црнојевића.

Одред из горњег сјеверног дијела села Рваша имао је да посједне положаје у рејону Торијуна (у селу Рвашима) са задатком рушења пута и подизања барикада на том дијелу комуникације; даље, да садјејствује са одредом у рејону Царева Лаза и да по сваку цијену задржи барикаду у рејону Торијуна, тј. уколико би одред из рејона Царева Лаза био приморан на отступање под јачим ударцем непријатеља, истога је имао прихватити и са њим организовати на својим положајима борбу у циљу онемогућавања непријатеља да се пробије ка Ријечи Црнојевића, бар док иста не буде заузета од снага одређених за то, чиме се предвиђало и ојачање ових одреда.

Одред из села Друшића и Превлаке имао је да посједне положаје у рејону Брестова (село Друшићи) да прекине комуникацију Подгорица-Ријека Црнојевића на том дијелу, подижући барикаду и рушећи исту. Даље, да у случају непријатељског продора од правца Подгорице јачим снагама садјејствује у одбијању истог одредима из рејона Царев-Лаз и Торијун; и да уништи мање снаге непријатеља које би се евентуално са тог правца пробиле. Такође овај одред имао је задатак да помогне одреду са Метериза, који је имао положаје у рејону Козице у случају напада јаким непријатељских снага од правца Ријеке Црнојевића.

Одред из Метериза, Чешљара и Пелеша посједао је положај у рејону Козице са задатком подизања барикада и рушења комуникације у том рејону, као и онемогућења непријатеља да се пробије од правца Ријеке Црнојевића ка Подгорици. Предвиђало се да овај одред у случају потребе садјејствује са снагама одређеним за ослобођење Ријеке Црнојевића, као и одредима у рејону Брестова, Торијуна и Царев-Лаза.

Правцу Подгорица-Ријека Црнојевића руководство у Цеклину посвећивало је нарочиту пажњу из два разлога. Прво, што је непријатељ имао јаке снаге на територији Албаније и исте је преко Подгорице могао брзо да стави у дјејство на правцу Ријека Црнојевића-Цетиње, односно садјејства окупационих снага, што се је на крају и догодило. Друго, што руководство у Цеклину није имало тачних података о томе колико и које наше снаге на међупро-

стору Подгорица-Царев-Лаз имају да дјејствују. Пбдаци о овом посљедњем говорили су да на том дијелу комуникације нијесу предвиђене никакве снаге, што се на крају и установило. С обзиром на овакву процјену овога правца руководство у Цеклину је и обезбиједило исти оволиким бројем одреда и бораца.

Наоружање свих одреда на територији Цеклина било је лако — пјешадиско пушке пушкомитраљези, митраљези, ручне бомбе и пиштољи.

Број бораца отприлике кретао се на око 180-200 људи, са око 100 пушака, 4 пушкомитраљеза, један тешки митраљез, неколико пиштоља, више ручних бомби као и довољно муниције.

Почетак акција за ове одреде је био предвиђен 13. VII. 1941 у 15 часова.

13 јула сви одреди, претходно упознавши се детаљно са својим задацима, били су на својим мјестима спремни за извршење постављених задатака. Држање одреда и сваког појединца било је у сваком погледу на висини, дисциплина, будност и свијест код свих бораца герилских одреда биле су заступљене. Герилски одреди који су имали задатак кидања комуникација и држања засједа на истим имали су поред горе изнесених задатака још и то да на свом дијелу комуникације сијеку телеграфско-телефонске везе као и да врше контролу пролазника.

Одреди из околних села: Љуботиња, Бокова, Косијера, Штитара, Ђиновића, одреди из Црмнице, као и са цијеле територије Црне Горе, имали су задатке саобразне својим теренима и конкретној ситуацији. Углавном, сви одреди су имали почети са оружаном борбом 13. VII. 1941 године. Идејна веза код свих одреда била је обезбијеђена, међутим ватрена се је стварала обично међу одредима блиским по територији и по задатку.

До 13-VII-1941 године непријатељ није уопште претпостављао да може доћи до оружане борбе, а најмање организоване, онакве каква је у ствари била. На основу немања података непријатељ и није предузимао никакве нове мјере, и ситуација код истог била је као и до тада што се тиче јачине и распореда његових јединица.

13-VII-1941 године изјутра, с обзиром на рад и акције појединих герилских одреда на територији Црне Горе, тј. обзиром на то да су понеки одреди приступили оружаном борби још рано изјутра, непријатељ, имајући добре везе, одмах по избијању борбе у једном мјесту наредио је строгу приправност и појачао је извиђање.

Прве борбе на територији Цеклина отпочео је Метришки одред, прије предвиђеног времена и прије него је посјео одређене положаје. Борба је отпочела у Павловој Страни са групом Италијана, њих око 15 војника предвођених једним мајором и једним капетаном. Обзиром на ситуаци-

ју која је већ била наступила на Вир Пазару, тј. обзиром на његово ослобођење од стране црмничких герилских одреда још око 7 часова изјутра, непријатељ је из Ријеке Црнојевића око 9 часова упутио горе поменућу групу комуникацијом у правцу Подгорице, са задатком да врши извиђање и провјери стање на том дијелу комуникације и околних села.

Ова група италијанских војника умјесто да је пошла у правцу Подгорице, доласком под Павлову Страну упутила се у правцу Метериза и сукобила се са Метеришким герилским одредом на изласку из села према Павловој Страни. На знак да се непријатељ креће у правцу врха Павлове Стране, одред се брзо снашао, узео заклон и на блиском отстојању сачекао непријатељску извидницу и напао је. Послије кратке борбе мајор је убијен, капетан рањен, а војници су заробљени. Ова акција која је имала јак утицај како на борце Метеришког одреда тако и на све остале одреде, донекле је измијенила план извођења акција дијелу одреда Доњег Цеклина, који су били одређени за акцију ослобођења Ријеке Црнојевића.

У 15 часова сви одреди са територије Цеклина, изузев дјелови одреда, који су били ометени акцијом у Павловој Страни, а који су били одређени да учествују при ослобођењу Ријеке Црнојевића, пришли су извршењу постављених задатака. Барикаде су биле подигнуте на одређеним мјестима, пут је био порушен, телефонске и телеграфске везе прекинуте и засједе постављене.

Одреди који су требали напасти Ријеку Црнојевића са јужне, југо-источне и југо-западне стране Ријеке, били су на својим положајима тачно у одређено вријеме, дочим остале снаге нијесу биле стигле, тако да уговорени знак за напад који је требао да се да од сјеверне стране, тј. од одреда који су са те стране требали дјејствовати, није дат.

Међутим, у 15 часова од правца Подгорице у Ријеку је стигла једна моторизована колона јачине од 27 моторцикла и један камион са послугом, опремом и наоружањем од три лака митраљеза, један пушкомитраљез, остало пушке и пиштољи. Ове снаге припадале су легији „црних кошуља“ и по свему судећи исте су с обзиром на доба дана ишле у обезбјеђење и извиђање комуникације Подгорица-Цетиње. Ова јединица у 15, 40 часова напустила је Ријеку Црнојевића и упутила се у правцу Цетиња и око 15, 50 била је нападнута од стране засједе у Кошћелама, гдје се развила кратка, али врло жестока борба. У овој борби Италијани су имали 5 мртвих и 30 заробљених. Заплијењено је 3 лака митраљеза, један пушкомитраљез, 20 пушака и 10 пиштоља, 27 моторцикла и један камион са осталом опремом и муницијом.

Одреди који су били још раније посјели положаје за напад на Ријеку Црнојевића, не дочекавши снаге осталих одреда, а потстакнути борбом у Кошћелама, извршили су напад на Ријеку Цр-

нојевића коју су послѣ краће борбе заузели. Ове одреде при заузимању варошице обилато су помогли мјештани Ријеке Црнојевића, који су сами успјели да се организују и са 20 бораца из варошице нападну на неријатеља и тиме у многоме допринесу брзом заузимању и ослобођењу исте. У Риједи Црнојевића заробљена је непријатељска посада у јачини око 20 карабињера и цариника, као и три народна непријатеља: Јован Б. Вујовић, Саво Газивода и Ђоко Краљевић. Заплијењено је 20 пушака, бомби и муниције приличан број. Такође је приликом ослобођења Ријеке Црнојевића заплијењено прилично хране и опреме. Заузимањем варошице провјерени су подаци о присуству 150 италијанских војника из неког од пукова дивизије »Messina«, исти су у току ноћи између 12 и 13 јула били пребачени на Вир Пазар, тако да су се оволике припреме и ангажовање снага за њихову ликвидацију показале нецјелисходним.

Непосредно послѣ ослобођења Ријеке Црнојевића стигли су и остали герилски одреди, који су били одређени за учешће у њеном ослобођењу и узели су учешћа при њеном чишћењу и прикупљању заплијењеног материјала. Послѣ ослобођења Ријеке Црнојевића, одреди који су учествовали у ослобођавању, били су према новонасталој ситуацији ангажовани у сљедећим акцијама: дио одреда са Ријечког Града, појачан борцима са Ријеке Црнојевића, предузео је гарнизонску службу, коју је вршио два дана, тј. све док су Италијани успјели поново да је поврате од наших снага у ноћи између 14 и 15 јула.

Истог дана у 13-30 часова једна непријатељска колона јачине од неколико камиона, претходница једног батаљона пука из Подгорице дивизије »Messina«, кретала се у правцу Ријеке Црнојевића, вјероватно у помоћ снагама исте дивизије, чији се штаб налазио у Цетињу угрожен од герилских одреда који су још изјутра 13. VII. отпочели својим дјејствима, наишла је на барикаду Рвашког и Бобијашког одреда, у рејону Царев—Лаз на мјесту званом Ђикановића Лазине. Одред је на њу отворио ватру и на тај начин на овом правцу отпочела је борба наших одреда са непријатељем. Развила се жестока борба, непријатељу је почела пристизати главнина батаљона и иста је одмах ступила у дјејство. Послѣ двочасовне борбе са непријатељем, далеко надмоћнијим бројно и у наоружању, наш одред са тих положаја био је приморан да се повуче у правцу положаја другог Рвашког одреда, који је имао барикаду на мјесту званом Торијун. Оба ова одреда наставили су борбу са непријатељем, који је бивао све упорнији у својим нападима. Послѣ повлачења Рвашког и Бобијашког одреда на положаје другог Рвашког одреда, непријатељ је успио да заузме много повољније положаје са сјевероисточне стране села и да са истих угрожава и само село. Ови одреди успјели су да задрже непријатеља на достигнутим поло-

жајима све до мрака 13. VII. Са ових положаја непријатељ је наставио борбу са несмањеном жестином и у току ноћи. Одредима, Рвашком и Бобијашком пристигла је помоћ од Друшићког, Метеришког и Ријечког одреда, те тако удружени успјели су задржати даље надирање непријатеља у току ноћи и све до 7 часова изјутра 14 јула.

Друшићки одред 13. VII. 1941 године са барикадом у рејону Брестови у току дана заплијенио је један камион са цивилним путницима и узео је учешћа у акцијама при спречавању надирања непријатеља од правца Подгорице садјејствујући са одредима Рвашким и Метеришким.

Дио Дујевског одреда који је држао барикаду на излазу из села у правцу Вир Пазара није имао никаквих сукоба са непријатељем, јер се он том комуникацијом није кретао 13 јула. У 16 часова одреди са Горњег Цеклина са одредом из Соколске општине који је имао задатак да са простора Мекавца садјејствује са овим одредима, направили су засједу у рејону Мекавца — Добрске Плоче, заробили 20 непријатељских војника, 6 официра и 3 бивша југословенска жандарма, који су ишли од правца Цетиња. Заплијенили су 20 пушака, 6 пиштоља, 2 камиона и путничка кола, као и веће количине ратног материјала и опреме.

Када је око 16 часова 13. VII. 1941 године у рејону Мекавца-Добрска Плоча, дошло до оружане борбе око 30 сељака — бораца изашло је из Добрског Села, повезали се са одредима који су били на тим положајима, одмах се организовали у војничку јединицу и ставили се на расположење руководству Устанка у Цеклину, од којег су за следеће акције добили и одређене војничке задатке, које су извршавали у потпуности.

У току 13 јула на глас о борби, народ са подручја Цеклина дигао се на Устанак и ступао добровољно у састав својих одреда. На тај начин број устаника је растао тако да је крајем дана, 13 јула, број учесника у Устанку знатно надмашио број бораца организованих у герилским одредима. Такође и наоружање наших одреда било је бројније, јер је нешто било заплијењено од непријатеља у току дана, а нешто донесено од стране устаника.

Успјеси у току 13. VII. били су видни на територији Цеклина, што потврђују ослобођена територија и задобијени пљивен од непријатеља као и број мртвих и заробљених непријатељских војника. Такође о томе говори и прилив нових бораца у борбу.

У току 14 јула тежиште борбе пренијело се на рејон села Рваша, гдје је непријатељ у току ноћи из Подгорице пребацио још један батаљон дивизије »Messina« као појачање батаљону који је 13 јула на том терену већ ступио у борбу.

Тога дана наши одреди имали су следеће задатке:

Одреди из Рваша, Бобије, Друшића, Метериза, дио одреда Ријечки Град, Мрацељи, Ријека Црнојевића, Шинђон, имали су

задатак даљег вођења борби са непријатељским снагама у Рвашима с тим да их задрже, одбију према Подгорици и да им нанесу што више губитака.

Одред из Јанковића Крша и са Констадина пошао је 14 јула с Јанком Лопичићем, као појачање на позиције Рваша.

Дио одреда са Ријечког Града и Ријеке имао је задатак да држи ред у Ријечи Црнојевића и да јој буде и непосредно обезбјеђење као и дјелови одреда из Оћевића, Орујшта и Дујеве;

Дујевски одред на ранијем задатку.

Одред са Горњег Цеклина, који је 13 јула 1941 године учествовао у ослобођењу Ријеке Црнојевића, добио је задатак да ојача засједе у Кошћелама и да са те стране од правца Цетиња онемогући сваки продор непријатеља који би ишао у правцу Ријеке Црнојевића у циљу њеног поновног заузимања, као и спајања са непријатељским снагама, које су већ водиле борбу у рејону села Рваша. Овај одред имао је задатак да са осталим снагама које су биле још у току 13 јула одређене за те положаје, затвори све правце који воде од Цетиња.

Одреди који су у току 13 јула били на положајима Мекавац, Плоча Добрска, са Горњег Цеклина и Улића остали су и у току 14 јула на истим положајима и са истим задатком у садјејству са одредом из Соколске општине.

Новоформирани одред из Добрског Села са око 30 бораца, добио је задатак да посједне положаје у рејону Липа Добрска — Белведер и да онемогући непријатељу ма какву интервенцију са правца Цетиња, онеспособљавајући му комуникацију и држећи је под ватром.

У току 14 јула 1941 године на подручју Цеклина вођене су борбе искључиво у рејону села Рваша све до пада мрака, и у тој борби узели су учешћа сви герилски одреди са територије Доњег Цеклина. Наше снаге на овом простору наставиле су још од раног јутра борбу са непријатељским снагама, јачине од 2 батаљона пјешадије, ојачане артиљеријом и подржане авијацијом. Наше снаге у току дана давале су јак отпор непријатељу и успјеле га задржати на полазним положајима скоро до 12 часова, наносећи му при том осјетне губитке.

Непријатељ, бројно и технички много надмоћнији, бивао је све упорнији и бјесомучним нападима у поподневним часовима успио је да пробије одбрану наших одреда и да овлада и источним и сјеверним дијелом села Рваша. Борба се водила истом жестином, брањена је свака стопа земљишта од стране наших јединица, но и поред све упорности, наше снаге, под много јачим притиском непријатеља, биле су испред ноћи потиснуте на нове положаје и непријатељу је пошло за руком да око 19 часова овлада читавим селом као и дијелом села Друшића и избије на

положаје у висини Брестова, мјеста првобитне засједе одреда из Друшића и Превлаке.

Дошавши на те положаје непријатељ је прикупио своје снаге, извршио извјесну прегрупацију и око 20 часова истога дана продужио са нападом и пробијањем у правцу Ријеке Црнојевића. Ови наши одреди и у току ноћи наставили су борбу са непријатељем, пребацујући се са положаја на положај у правцу непријатељског надирања, већим дијелом у правцу Павлове Стране, као и дијелом у правцу Метериза. У току ноћи између 14 и 15 јула, наше снаге које су давале отпор непријатељу на правцу његовог главног удара, Павлова Страна — Ријека Црнојевића, биле су у рејону Павлове Стране прихваћене и потпомогнуте снагама герилских одреда из Јанковића Крша, са Констадина, из Дујеве, Шинђона и Ријеке Црнојевића. Но и поред све упорности наших бораца непријатељ је успио да до 23 часа 14 јула поново заузме Ријеку Црнојевића и одбаци наше снаге сјеверно од комуникације Подгорица — Ријека Црнојевића на правцу Жупа Добрска — Метеризи — Јанковића Крши.

Одреди који су држали положаје у рејону Липа Добрска, Мекавац — Добрска Плоча и Кошћеле у току 14 јула нијесу имали никаквих борби са непријатељем. Тај дан ови одреди искористили су на прикупљању и сређивању заплијењеног наоружања и опреме, као и на сређивању одреда који су сада били примили у себе већи број устаника. Но одреди су, цијенећи ситуацију током дана и пратећи развој догађаја у рејону села Рваша, а нарочито одреди у Кошћелама, много већу пажњу сад већ посвећивали том правцу и отуда су очекивали долазак непријатеља, што се и показало правилним.

Непријатељ је у току 14 јула, упадом у села Рваше и Друшиће, показао и сву своју дрскост и дивљаштво, палећи, пљачкајући и убијајући све на шта је наилазио — старце, мајке, дјецу и жене — што је код народа и бораца изазвало још веће огорчење и бијес према непријатељу.

Послије поновног заузимања Ријеке Црнојевића од стране непријатеља исти је дио снага, јачине до батаљона оставио у Ријеци, а један комплетан батаљон непосредно последије уласка у Ријеку Црнојевића продужио је према Цетињу у циљу деблокаде истог и пружања помоћи својим снагама у Цетињу, које су од почетка Устанка бивале све угрожене од устаника. Тај батаљон је био модерно опремљен и наоружан и кретао се камионима. Из Ријеке Црнојевића на комуникацији у правцу Цетиња био је постројен тачно у 24 часа 14 јула и спреман за пут.

Ситуација 15 јула код непријатеља била је сљедећа: од Подгорице у правцу Цетиња нијесу упућивана нова појачања. Дјелови снага непријатељских, које су ноћу 14 — 15 јула заузеле Ријеку Црнојевића, у току 15 јула надаље исту држе у рукама и

обезбјеђују је од стране поновног напада наших снага, стварајући и организујући њену ужу одбрану коју ојачавају фортификацијским радовима и топовима. Један непријатељски батаљон одмах последије пола ноћи 15 јула наставља пут ка Цетињу.

Наши одреди који су у току 14 јула водили борбу са непријатељем на простору села Рваша-Ријека Црнојевића, у току 15 јула имали су задатак да се прикупе, одморе и изврше припреме за нове задатке. Уз то ови одреди имали су задатак да врше извиђање комуникације Подгорица — Ријека Црнојевића на сектору Царев Лаз — Ријека Црнојевића и да мање непријатељске дјелове, који би се њом у току дана кретали нападну и униште.

Одреди у рејону Кошћела, Добрске Плоче, Мекавца и Липе Добрске и даље држе исте положаје и са истим задатком.

У 24 часа 14 јула, одред са Горњег Цеклина и један одред са Љуботиња држе чврсто положаје у Кошћелама. Колона непријатељске моторизације у том моменту креће из Ријеке Црнојевића у правцу наше засједе. Јачина колоне, иако осматрена у ноћи, наговјештавала је њену снагу и састав. Бораца из оба наша одреда у Кошћелама (Цеклина и Љуботиња) било је свега 48. Требало је брзо одлучити, јер се непријатељ приближавао. Захваљујући одважности и руководства, и бораца оба одреда, а понаособ упорности друга Степа П. Машановића, полит-делегата одреда са Горњег Цеклина, донесена је одлука да се колона сачека, нападне и уништи. Већ око поноћи 15 јула, непријатељска колона почела је да се увлачи у борбени распоред наших одреда и непосредно затим сви борци на знак за напад отворили су брзу, убитачну ватру на непријатеља. Непријатељ, изненађен нападом на први моменат није се снашао, што га је на крају и довело до потпуног пораза и капитулације. У надчовјечанским напорима борци ова два одреда и још десетак бораца из одреда Лопичићи — Горњи Крај, који су пристигли на мјесто борбе одмах по њеном отпочињању, одбијали су све покушаје побјешњелих фашиста и нијесу им дозволили да се извуку из обруча и да заузму повољније положаје. И ватра из аутоматских оружја и топови и бацачи из блиског отстојања и хиљаду пушака, нијесу успјели да слома упорност код наших бораца, него су они били све упорнији и енергичнији. Борба је трајала читавих 8 часова. У току борбе пристигло је до петнаестак сељака из Љуботиња и Цеклина на мјесто борбе, који су много помогли у савлађивању непријатеља, нарочито доношењем муниције која је већ помањкавала. Око 8 часова 15 јула, са правца Констадина, појавила се једна група герилаца из одреда Ошевића, Орујшта, Јанковића Крша, која је хитала у помоћ нашим у Кошћелама, и док су ти дјелови стигли, непријатељ је био приморан на предају. У току борбе успјела је једна група од око 80 непријатељских војника да се пробије из обруча у Кошћелама и упутила се у правцу Цетиња. Ова непријатељска група стигавши у рејон Добрске Плоче била је нападнута

од дјелова нашег одреда који је ту држао положаје, и после краће борбе, пала у руке нашим борцима. У овим борбама непријатељ је имао 70 мртвих, 440 теже и лако рањених, заробљено је око 800 војника. Заплијењено је између осталог 48 тешких митраљеза „Бреда“, 6 тешких бацача, 4 топа, више пушкомитраљеза и 1200 пушака, велика количина муниције и остале спреме, 28 камиона и 20 моторцикла.

Ова акција имала је великог политичког и војничког значаја и спада међу најважније акције у почетку Устанка у Црној Гори.

Остали одреди на територији Цеклина и Добрског Села током 15 јула нијесу имали никаквих борби. Тај дан су искористили за одмор и сређивање одреда за претстојеће борбе.

16 јула непријатељ, са снагама до једног батаљона, држи Ријеку Црнојевића, док комуникације: Цетиње — Ријека Црнојевића, Ријека Црнојевића — Вир Пазар и Подгорица — Ријека Црнојевића контролишу наше снаге.

Наши одреди и у току 16 јула остали су на ранијим положајима и са истим задацима.

Непријатељ, сматрајући да је терен на простору Подгорица — Ријека очишћен и комуникација слободна, 15 јула ујутро упућује од Подгорице за Ријеку Црнојевића 4 камиона са храном и другом опремом уз пратњу 20 војника — припадника легије „црних кошуља“, својим снагама у Ријечи Црнојевића. Ова група непријатељских камиона била је на вријеме осмотрена од стране наших одреда са Метериза, Ријеке, Шинђона и одреда из Јанковића Крша, у рејону Павлове Стране, око 9 часова, па је направљена засједа, нападнута је и после кратке борбе непријатељ је био уништен, а камиони и опрема заробљени. Других акција у току 16 јула на територији Цеклина није било. То вријеме одреди су искористили за извлачење ратног плијена и његово ускладиштење, на организационом сређивању одреда и раду с масама.

Непријатељска дивизија »Messina« са својим снагама које је држала на територији Црне Горе, првих дана Устанка, била је толико разбијена да је могла сваког момента и читава бити уништена и с обзиром на такву ситуацију у Црној Гори и увиђајући велику опасност од устаничких снага и развоја Народноослободилачког покрета, окупатор доноси одлуку да по сваку цијену угуши Устанак и поново окупира Црну Гору. Да би одлука била и спроведена у живот, италијанска команда пребацује са територије Албаније три дивизије у рејон Подгорице. План за дјелство тих снага Италијани су стварали већ 14 јула, а у току 15-ог из Албаније у Подгорицу пребачене су: алпинска дивизија »Pustetia«, дивизија »Cacciatori delle Alpi« и дивизија »Venezia« све из састава IX италијанске армије. Поред ових снага у Подгорици из Албаније, у току 15 и 16 јула пристигле су још и 108 легија

„црних кошуља“, коњички пук »Guide« и албанска фашистичка формација „Скендербег“.

Распоред ових непријатељских снага био је сљедећи: дивизија »Venezia« посјела је положаје на десној обали ријеке Мораче с тим да са истих пође правцем: Подгорица—Матешево—Беране са задатком да угуше Устанак у тим крајевима и успостави власт на територији свога правца и зоне дјејства. Ова дивизија по чишћењу одређене територије имала је да се повеже са дивизијом »Puglie« која је дјејствовала са правца Пећ — Андријевица дуж комуникације.

Дивизија »Sacciatori delle Alpi« посјела је положаје сјеверно од Подгорице и са истих имала је да пође у напад правцем: Подгорица — Даниловград — Шавник — Пљевља, са задатком угушивања Устанка у том правцу и успостављања власти у свакој зони дјејства. Ове двије дивизије имале су међу собом тијесно сарађивати за цијело вријеме операција.

Дивизија »Pusteria« посјела је положаје у Љешкопољу и са истих имала је да пође у напад правцем Подгорица—Ријека Црнојевића—Цетиње са истим задатком да разбије и уништи устанике; даље да што прије продре у Цетиње и на тај начин деблокира и ослободи штаб дивизије »Messina« и јединице у Цетињу од притиска наших снага. Даље, ова дивизија имала је на свом путу да се споји са дивизијом »Taro«, која је дјејствовала правцем Скадар — Улцињ — Бар — Будва, као и са 207 пуком алписке групе »Vale« и 164 легијом „црних кошуља“ која је дјејствовала од Бокке Которске.

Са горе изнесених положаја непријатељске снаге уз подршку артиљерије и уз пратњу авиона, пошле су 17 јула у напад, свака на свом правцу.

Дивизија »Pusteria« у току 17 јула без одмора стигла је до Барутане у Љешанској Нахији, гдје су њени предњи дјелови законачили.

Наши одреди у току 17 јула у Рвашима извршили су (око подне) јуриш на Италијане на брду Велики Драч и нанијели им губитке до 40 жртава.

У току 18 јула непријатељ је са Барутане уз подршку артиљерије и пратњу авијације пошао рано изјутра у двије колоне: једном у правцу Веље Горе — јачине до једног пука, другом у правцу Ријеке Црнојевића — јачине до два пука.

Ова друга колона, доласком у рејон Царева Лаза, подијелила се у двије колоне, од којих је једна ишла правцем Царев Лаз — Метеризи — Јанковића Крши — Машановића Хан, а друга комуникацијом ка Ријечи Црнојевића.

Обзиром на јаке снаге непријатеља који је наступао у правцу Цеклина, као и на директиве претпостављених руководстава, донесена је одлука да се ове колоне пропусте, борци одреда

са територије Доњег Цеклина да се повуку у правцу Чешљара и Улића, а борци одреда са Горњег Цеклина у правцу сјеверо-западно од села.

Непријатељ је у току 18. VII. успио да дође до Ријеке Црнојевића, Хана Машановића, Доњих Улића, а одатле ка Цетињу, чиме су се и завршиле борбе првих дана Устанка на територији Цеклина.

У току борби, вођених на територији Цеклина, у раздобљу од 13—19 јула, што чине и једну цјелину, непријатељ је имао губитака: мртвих око 150 официра и војника, око 600 теже и лакше рањених и око 900 заробљених. Наши одреди у овим борбама заплијенили су: 4 топа, 6 тешких бацача, 51 митраљез, 20 пушкомитраљеза, 1.500 пушака, велике количине бомби и муниције, око 100 пиштоља и осталог разног материјала. Уништено је 37 камиона и 47 моторцикла. У борби наши губици износили су: 2 лакше рањена војника.

Послије овако изведених акција непријатељ је успио да овлада комуникацијом Подгорица — Цетиње и да је привремено обезбједи, постављајући јаке посаде на свим угроженим мјестима. Уз то је непријатељ правио незапамћена звјерства у свим устаничким селима на територији Цеклина. Палио је, пљачкао, убијао, одводио у логоре, тако да је добар дио села у Цеклину послје ових акција био претворен у згариште. Тако је у Рвашима попаљено преко 80 станбених зграда, у Друшићима 30, а скоро читави Шинђон спаљен. Фашистички зликовци су убијали старце и болеснике, који се нијесу евакуисали испред њиховог надирања. Само у Друшићима стријељано је 11, у Рвашима 7 лица, затим стријељања су вршена у Ријечи Црнојевића, Горњем Цеклину итд.

Послије пробијања кроз територију Цеклина за Цетиње, овладавања комуникацијом Подгорица — Цетиње као и Ријеком Црнојевића, окупатор је употребљавао и разне друге репресивне мјере. Као прва, била је интернација становништва, тако да је из свих села интернирано у фашистичке логоре Клос и Каваја у Албанији више стотина лица. Но сви ти злочини — и паљевине и убиства и интернирања, нијесу постигли оно што је окупатор желио — угушивање и ликвидацију Устанка на овом терену. Неоспорно да је то привремено имало одраза на јењавање учествовања маса у Устанку, тако да у ово вријеме партиске организације и герилски одреди, нешто бројно јачи него уочи Устанка, као главни и основни задатак, поред свог организационог учвршћења, имали су рад међу масама и објашњавање новонастале војничке и политичке ситуације. Као задатак се такође постављао, у вези с тим, раскринкавање појединих петоколонашких елемената који су као слуге окупатора покушали разбијачки djelовати међу народом, углавном усмјеравајући свој издајнички

рад на одбијању маса од Устанка, њиховом неутралисању у вези оружане борбе те кроз то довођење у покорност окупатору. У овоме су се највише истицали злогласни издајници Јован Вујовић из Добрске Жупе, Ђоко Краљевић из Друшића, Лазар Петричевић из Метериза, који су, омражени и презрени од народа овог краја, и ликвидирани касније као слуге и шпијуни окупатора.

Партиске организације на терену Цеekliна, уз помоћ партиског руководства, брзо су се снашле у новонасталој ситуацији, са успјехом извршавајући постављене задатке — масован политички рад и кроз то објашњавање Народноослободилачке борбе и давање јасне перспективе за њен побједоносни завршетак, стварања народних одбора као клице носиоца будуће народне власти, те кроз све то помагање оружане борбе против окупатора и ступање у герилске одреде — њихово омасовљење.

Снага Партије на овом терену, огромно повјерење маса у исправност линије Партије у борби за национално ослобођење од окупатора, створило је и политичке и војничке услове за поновно распламсавање оружане борбе и у септембру 1941 године довело до формирања регуларних војних јединица — чета и батаљона. Тако је у Горњем Цеekliну формирана чета која је ушла у састав батаљона „13 јули“, а од осталих јединица Цеekliна формиран је батаљон „Царев Лаз“, који је, масовно помогнут од народа, у садјејству са осталим јединицама, формиран на терену Цетињског среза, побједоносно водио борбе против окупатора све до повлачења наших снага за Босну априла 1942 године.

Блажо Јанковић,
генерал-мајор ЈА,
Андрија Пејовић,
генерал-мајор ЈА,
Илија Костић,
пуковник ЈА